

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Університет Орадя (Румунія)
Університет Жирони (Іспанія)
Талліннський університет (Естонія)
КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради

РЕГІОН - 2020:

**СТРАТЕІЯ ОПТИМАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ**

МАТЕРІАЛИ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

(8 – 9 жовтня 2020 року)

Харків
2020

УДК 332.1(063)

Реєстраційне посвідчення в УкрІНТЕІ МОН № 777 від 18 грудня 2019 р.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 14 від 28.09.2020 р.).

Редакційна колегія: Л.М. Немець, д. геогр. н., проф. (голова редакційної колегії); П. Беднар, PhD, доц.; Н. Елізбарашвілі, д. геогр. н., проф.; Д. Карачоні, PhD, наук. співроб.; С.В. Костріков, д. геогр. н., проф.; К.В. Мезенцев, д. геогр. н., проф.; Ч. Морар, PhD, доц.; К.А. Немець, д. геогр. н., проф.; І.О. Пилипенко, д. геогр. н., проф.; Г.П. Підгрушний, д. геогр. н., ст. наук. співроб.; М. Рейманн, PhD, доц.; К.Ю. Сегіда, д. геогр. н., доц.; Дж.В. Субірос, PhD, проф.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства, к. 3-62, тел. +38(057) 707-52-74, e-mail: conference.region@gmail.com.

Регіон – 2020: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8 – 9 жовтня 2020 р.) / Гол. ред. колегії Л.М. Немець. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020. – 214 с.

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Матеріали пройшли внутрішнє рецензування.

ISBN 978-966-285-669-9

© Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2020

Список використаних джерел:

1. Encyclopedia of the World's Coastal Landforms. Volume I. Eric C. Bird Editor. 2010. - 1494 p.
2. Davydov O., Zinchenko M. 2019. The "Winged Foreland" Abrasion-Accumulative Systems. New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries: monograph / edited by authors. 7th ed. Riga, Latvia: "Baltija Publishing": 302-327.
3. Encyclopedia Of Coastal Science. 2005. (Encyclopedia of Earth Sciences Series). Editor: Schwartz M.L. Springer. 1211 p.
4. Gudelis, V. 1998. Lietuvos įjūris ir pajūris. Vilnius: 124-125.
5. Vykhovanets, G.V. 1993. Sandy Accumulative Forms Within the Black Sea Coastal Zone. Coastlines of the Black Sea. ASCE. 452-466
6. Krantodara ir krantotvarka. Klaipėdos Universiteto leidykla. 2018. Editor: Žaromskis R. Gulbinskas S. 260 p.
7. Болдырев В.Л., Лашенков В.М., Рябкова О.И. 1990. Штормовая переработка берегов Калининградского побережья Балтийского моря. Вопросы динамики берегов и палеографии Балтийского моря. Том 1. Часть. 1. Вильнюс: 97-128.
8. Болдырев, В.Л. 1998. Куршская коса: состояние береговой зоны и вопросы берегозащиты. Проблемы изучения и охраны природы Куршской косы. Калининград: ГП КГТ: 87-99.
9. Выхованец, Г.В. 2003. Эоловый процесс на морском берегу. Одесса. Астропринт. 351 с.
10. Зенкович, В.П. 1962. Основы учения о развитии морских берегов. Москва: АН СССР. 710 с.
11. Леонтьев, О.К., Никифоров, Л.Г. 1965. О причинах планетарного распространения береговых баров. Океанология. Т. V. Вып. 4: 653-661.
12. Морская геоморфология: Терминологический справочник. Береговая зона: процессы, понятия, определения / науч.ред. В.П.Зенкович. 1980. Москва: Мысль. 280 с.
13. Шуйский, Ю.Д. 1986. Проблема исследования баланса наносов в береговой зоне морей. Ленинград: Гидрометиздат. 240 с.

**ПОЛОНІНСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО У СУБАЛЬПІЙСЬКОМУ
Й АЛЬПІЙСЬКОМУ ВИСОКОГІР'І ЧОРНОГОРИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ**

М.М. Карабінюк

mykola.karabiniuk@uzhnu.edu.ua

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

В Українських Карпатах високогірний ландшафтний ярус розміщений на висотах 1 450–1 600 м н.р.м. та представлений сукупністю високогірних природних територіальних комплексів (ПТК) денудаційного, давньольодовиково-екзараційного та нівально-ерозійного походження [2, 3, 4]. Високогірний ландшафтний ярус найкраще виражений у найвищому гірському ландшафті Чорногора, який представлений тут двома ділянками загальною площею 80,5 км² – «Шешул-Петрос» (12,2 км²) та «Говерла-Шурин» (68,3 км²) [2, 3].

У структурі природокористування у високогір'ї Чорногори впродовж багатьох століть переважало полонинське (пасторальне) господарство,

представлене номадним тваринництвом. Важливими чинниками розвитку відгінно-пасовищного тваринництва тут були великі площі природних лук, відносно швидка регенерація рослинного покриву в умовах достатньої кількості сонячної радіації і значної кількості опадів, домінування випуклих та відносно вирівняних поверхонь гребенів хребтів і їхніх відрогів та сильноспдистих і крутих схилів придатних до випасу, головним чином овець, а також наявність захищених від вітрів крупних від'ємних форм рельєфу у вигляді карів та ін.

На сьогодні функціонування полонинського господарства у Чорногорі є важливим для підтримання сільського господарства краю, економічного забезпечення місцевого населення, а також має важливе історико-культурне значення. Тому є необхідним його збереження на території масиву, що є особливо актуальним для вівчарства. Це обумовлює актуальність наукового обґрунтування шляхів оптимізації полонинського господарства на ландшафтній основі із перспективою зменшення його негативного впливу на екологічний стан природних територіальних комплексів високогір'я Чорногори.

Сучасне ведення полонинського господарства у високогірному ландшафтному ярусі Чорногори характеризується виключно пасовищним типом, оскільки високогірні ПТК використовуються тільки як пасовища. Станом на сьогодні тут нараховується близько 20 повноцінно функціонуючих впродовж всього теплого сезону полонин, площа яких коливається від 46,4 до 944,3 га. Завдяки більш сприятливим природним умовам і доступності історично склалося, що найбільша кількість великих полонин площею понад 100–200 га була і залишається зосередженою у північно-західній частині Чорногори в межах високогірної ділянки «Шешул-Петрос» та прилеглих до неї територіях середньогір'я [6]. Найбільшими серед них є: Шумнеска, Гарманеска, Ступи-Сирилівка, Головческа, Шешул та Рогнеска.

За спеціалізацією діючі сьогодні високогірні полонини Чорногори можна розділити на три типи: перший – спеціалізуються на випасі великої рогатої худоби, другий – вівчарстві, третій – комбінований – поєднує випас великої рогатої худоби із вівчарством, при чому останнє, зазвичай, є основним спрямуванням. Більшість діючих сьогодні полонин у високогір'ї Чорногори належать до першого та третього типу.

На сьогодні у високогірних ПТК Чорногори переважає випас овець. Станом на 2019 рік на полонинах високогір'я масиву їх чисельність становила понад 4 тис. гол. [5]. Тому у сучасній видовій структурі худоби вони становлять 82 %. Вівчарство потребує значних площ для випасу, оскільки вівці є мобільними і не дуже вибагливими до крутизни схилів, легко переміщаються в заростях чагарників і криволісся. Решта 17 % худоби полонин припадає на велику рогату худобу (817 гол.), і тільки 1 % – це коні (71 гол.).

З метою наукового обґрунтування шляхів оптимізації полонинського господарства у високогір'ї Чорногори із застосуванням ландшафтного підходу нами було проведено крупномасштабне ландшафтне знімання усієї території дослідження на основі теоретико-методичних засад гірського ландшафтознавства Г. П. Міллера [5] та укладені відповідні ландшафтні карти на рівні простих урочищ і підурочищ. У результаті дослідження встановлено,

що сучасна ландшафтна структура високогірного ярусу Чорногори сформована 5 видами висотних місцевостей, 20 видами ландшафтних стрій, 73 видами складних урочищ та 273 видами підрочищ і простих урочищ, що свідчить про високе ландшафтне різноманіття.

Рекомендації. Зниження негативного впливу на ПТК високогір'я Чорногори можна завдяки розмежуванню високогірних пасовищ від середньогірних і дотриманню в них особливих правил господарювання. До недавнього часу головним із таких правил вважалось впровадження загінної системи випасу як основи раціонального пасовищного господарства на полонинах, але у зв'язку із зменшенням поголів'я худоби та загальним занепадом полонинського господарства, потреба у ній втратила свою актуальність. Тому, оптимізація системи землекористування на полонинах зводиться до розосередження навантаження полонинського господарства на високогірні ПТК. Це можна досягти шляхом розпорошення окремих потужних полонинських господарств із чисельним поголів'ям худоби, зокрема Рогнески, Конец Полонини та Менчул, на пасовищні угіддя нефункціонуючих полонин. Таким чином досягти оптимальної кількості поголів'я худоби у різних частинах високогір'я.

Для максимального ефекту розосередження полонинських господарств доцільно провести інвентаризацію пасовищ та визначити ступінь антропогенної модифікації ПТК високогір'я Чорногори. З погляду на природо-заповідне призначення більшості земель масиву не доцільно залучати до експлуатації цінні високогірні ПТК чи території із первинною рослинністю. Для гармонійного розвитку та екологізації традиційного полонинського господарства його доцільно поєднувати із рекреаційною діяльністю, обмежуючи поголів'я худоби, але залучаючи туристів до відвідування полонинських господарств і тим самим проводити популяризацію інших рекреаційних об'єктів та туристичних маршрутів. Останніми роками у Чорногорі подібний підхід почав використовуватись управлінцями пол. Гропа, яка розміщена у верхів'ї басейну р. Лазецина.

Оскільки більшість пасовищ розміщені у складних урочищах пригребневих схилів південної і південно-східної експозицій та карів, тому актуальним є моніторинг сучасного стану цих ПТК. Підурочища днищ карів із характерним уповільненим стічним режимом та гірсько-торф'яно буроземними ґрунтами у періоди дощів та гроз необхідно виключати із денних прогонів худоби, оскільки такі погодні умови сприяють суттєвому перезволоженню ПТК та підвищенню вразливості до витоптування та загальної деградації ґрунтового-рослинного покриву. В урочищах крутих і дуже крутих схилів потрібно уникати прямолінійного характеру випасання вверх по схилах, що дуже рідко спостерігається, але все ж має місце на практиці. Для напоювання худоби необхідно продовжувати використання спеціальних дерев'яних ємностей для забору води (місцева назва «валів»), які не порушують природне функціонування та режим потоку, а також не сприяє заболоченню та засміченню, оскільки придатне до швидкого природного перегнивання та ін.

При розробці вище окреслених рекомендацій щодо оптимізації полонинського господарства у високогір'ї Чорногори були досліджені рівень ландшафтної організації, чинники формування та властивості високогірних ПТК, враховані особливості поширення та інтенсивність прояву сучасних негативних фізико-географічних процесів, розвиток туризму у різних частинах високогір'я, особливості природоохоронного режиму та функціональне зонування Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) і Карпатського національного природного парку (КНПП) загалом та ін. Найперспективнішим шляхом реалізації запропонованих нами рекомендацій є їхнє використання вище названими природоохоронними об'єктами, у межах яких знаходиться понад 87 % високогірних ПТК та більшість полонин. Саме КБЗ та КНПП щорічно видають дозволи різним полонинським управам на річний випас худоби і тому вони мають прямий вплив на реальний розподіл пасовищ, що використовуються у господарстві, та можливість регулювання і обмеження інтенсивності навантаження на основні осередки випасу та ін.

Список використаних джерел:

1. Мельник А.В., Карабинюк Н.Н. Природные территориальные комплексы субальпийского и альпийского высокогорья Черногоры (участок «Шешул-Петрос»). *Вопросы географии и геоэкологии*. Алматы, 2018. Вып. 3. С. 56–70.
2. Мельник А.В., Карабинюк М.М. Чинники формування та критерії виділення високогірного ландшафтного ярусу в Чорногорі (Українські Карпати). *Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій: збірник наукових праць*. 2018. Вип. 8. С. 24–41. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/gpc.2018.08.2012>
3. Мельник А.В., Карабинюк М.М. Субальпійське і альпійське високогір'я ландшафту Чорногора: критерії виділення, поширення, використання. *Природні ресурси регіону: проблеми використання, ревіталізації та охорони: матеріали III-ого міжнародного наукового семінару (5–7 жовтня 2018 р., Львів)*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018. С. 222–227.
4. Миллер Г.П. Ландшафтные исследования горных и предгорных территорий. Львов: Вища шк., 1974. 202 с.
5. Фондові матеріали Рахівської РДА. Підсумки обліку худоби на полонинах Рахівського району Закарпатської області / Відділ агропромислового розвитку Рахівської РДА. Рахів, 2019.
6. Karabiniuk M., Peresolyak V. Optimization of land use of alpine-subalpine highlands Chornohora on the basis of the landscape principles. *Журнал Белорусского государственного университета. География. Геология. = Journal of the Belarusian State University. Geography and Geology*. 2019. № 1. P. 73–81. DOI: <https://doi.org/10.33581/2521-6740-2019-1-73-81>

Наукове видання

«РЕГІОН – 2020: СТРАТЕГІЯ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ»
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(8 - 9 жовтня 2020 року, м. Харків)

Збірник наукових праць

Українською, англійською, російською мовами

Відповідальний за випуск: Ю.І. Кандиба

Комп'ютерне верстання: О.С. Суптело

Підписано до друку 01.10.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 11,0. Обл.-вид. арк. 12,8.
Наклад 50 пр. Зам. № Ціна договірна.

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП Петров В.В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис за № 24800000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, Харків-144, вул. Гвардійців Широнінців, 79в, к. 137,
тел. (057) 778-60-34, e-mail:bookfabrik@rambler.ru